

PROBLEMY POKUTNE W I LIŚCIE ŚW. KLEMENSA DO KORYNTIAN

Dokument, który dostarcza materiału źródłowego do niniejszego artykułu, jest znanym pismem Kościoła rzymskiego do gminy chrześcijańskiej w Koryncie;¹⁾ pochodzi on z ostatnich lat panowania cesarza Domicjana i według jednogłośniego świadectwa tradycji kościelnej autorem jego jest św. Klemens Rzymski Papież i Męczennik (90 – 99?).²⁾ Zasadniczym tematem listu są problemy pokutne, poruszane w tym celu, aby tych, »którzy rozrywają i rozszarpują członki Chrystusowe i rozkosz podnoszą przeciwko własnemu ciału« (46,7), zachęcić do pokuty, która, według św. Klemensa, jest »darem umiarkowania i pokory« (56,1),³⁾

Pierwsze dwa rozdziały listu kreślą ideał chrześcijańskiego życia (2,2nn). Do zalet i tytułu chwały Koryntian należy i to, że »pełni dobrej woli, z całą gorliwością ducha i pobożną nadzieją, ręce wyciągali do Boga wszechmocnego, błagając go, aby okazał im swe miłosierdzie, jeśli w czymś niedobrowolnie przeciwko niemu zgrzeszyli« (2, 3n.). Trzeźwy umysł św. Klemensa przyjmuje możliwość grzechu i u wiernych chrześcijan. Grzechy te jednakże nie powodują całkowitego zerwania łączności z Bogiem, gdyż mają one swe źródło nie tyle w przewrotności, ile raczej w słabości ludzkiej,⁴⁾ lecz nie w takim zrozumieniu, jak chce A. Harnack, »że chrześci-

¹⁾ Najlepsze wydanie listu św. Klemensa 1 Kor. zob. Funk F., *Patres Apostolici*, Tübingae 1901, t. 1, XVI - XVII, 33 - 68 (por. MG I, 201-382). Polskie tłumaczenie cytujemy wg Lisiecki A., *Pisma Ojców Apostolskich*. Z grec. tłum., wstępem i objaśn. zaopatrzył (POK t. I), Poznań 1924.

²⁾ Harnack A., *Das Schreiben der Römischen Kirche an die Korinthische aus der Zeit Domitians*, Leipzig 1929, s. 5n., 52nn.

³⁾ Poschmann B., *Paenitentia secunda*, Bonn 1940, s. 112n.

⁴⁾ *Tamże*, s. 113.

janie mogą grzeszyć tylko niedobrowolnie»⁵⁾ dalsze bowiem wypowiedzi autora listu mówią wprost i o przeciwnych możliwościach.

Trzeci rozdział listu zdradza cel pisma św. Klemensa; list potępia świadomą rebelię młodych ludzi przeciwko zasłużonym prezbiterom i złożenie ich z urzędu. Wygnanie bowiem prezbiterów, którzy swój urząd pełnili nienagannie »jest grzechem i to wcale nie małym« (44,4); Klemens nazywa go wprost po imieniu, gdy pisze: »Czemu rozrywamy i rozszarpujemy członki Chrystusa i rozkosz podnosimy przeciwko własnemu Ciału? I do takiego dochodzimy szaleństwa, że zapominamy, iż jedni drugich członkami jesteśmy« (46,7). Temu zaś, kto rozdziera »członki Chrystusowe« winno się kamień młyński uwiązać u szyi i zatopić go w głębokościach morskich (46,8). Skutki bowiem schizmy korynckiej są bardzo groźne i grzeszne. »Rozdwojenie wasze — pisze — wielu zepsuło, wielu wtrąciło w rozpacz, wielu nasunęło wątpliwości. Wszystkich pogrążyło w smutku« (46,9). Co więcej, skutki grzechów przeciwko wierze są jeszcze gorsze; »wieść ta bowiem dotarła — pisze dalej Klemens — nie tylko do nas, ale rozszerzyła się wśród obcych, tak, że bluźnierstwa miotają na Imię Pańskie dla waszego obłędu; dla was zaś samych pozostaje niebezpieczeństwo« (47, 7).

Dla schizmatyków jest jednak nadzieja przebaczenia; Bóg w swoim miłosierdziu po przez całe dzieje ludzkości »dawał sposobność do pokuty tym, którzy chcieli nawrócić się do niego« (7,5). Udawadnia to autor listu szeroko przykładami zaczerpniętymi ze Starego Testamentu (Noe, Jonasz, Prorocy) i licznie cytowanymi tekstami,⁶⁾ z czego wnioskuje, że »wszystkich (Pan)... chciał przypuścić do udziału w pokucie« (7, 4). Klemens nie zna grzechu nieodpuszczalnego, czy też tylko jednorazowego przebaczenia.⁷⁾

⁵⁾ *op. cit.* s. 63 i 105.

⁶⁾ Ezech. 33, 11; 18, 30; 33, 12; Ps. 102, 10; Izai. 1, 18; Jer. 3, 19.

⁷⁾ Poschmann B., *op. cit.* s. 118; *Tenże, Busse und Letzte Ölung*, Freiburg i. B. 1951, s. 12 (Schmaus M., Geiselman J. R., Rahner H.,

Rola Kościoła i jego przełożonych przy pokucie jest podkreślona i uwydatniona w modlitwie gminy chrześcijańskiej za zbłąkanych współbraci; »więc i my – prosimy – módlmy się za tych, którzy żyją w grzechu, by otrzymali dar umiarkowania i pokory i ustąpili nie nam, ale woli Bożej. Otóż taka litościwa pamięć nasza o nich przed Bogiem i Świętymi będzie dla nich owocna i pożyteczna«(56,1).

Jest rzeczą godną uwagi, że Klemens stawia na jednej platformie środki pokutne podane przez Kościół ze środkami wskazanymi przez miłosierdzie Boże. Środkiem tym wskazanym i przez Kościół i przez Boga jest upomnienie braterskie, skierowane pod adresem odszczepieńców (rozdz. 4). Św. Klemens kładzie wielki nacisk na ten punkt; »gdyby zaś niektórzy – czytamy w liście – nieusłuchali tego, co Bóg przez nas powiedział, niech wiedzą, że się dopuszczają przewinienia i narażają się na niebezpieczeństwo niemałe« (59,1). Autor listu przemawia w imieniu Kościoła rzymskiego i równocześnie w imieniu Bożym.⁸⁾ Nieposłuszeństwo jego rozkazowi jest równocześnie nieposłuszeństwem wobec Boga; Klemens bowiem jest w pełni świadom tego, że »przez niego Bóg mówił« (56,2).

Jeśli upomnienie, skierowane pod adresem »błądzących« osiąga swój skutek, wówczas następuje »poddanie się prezbiterom.« Tak pisze na ten temat: »więc wy, którzyście podnieśli rokosz, poddajcie się prezbiterom, bierzcie karę za pokutę i zegnijcie kolana serc waszych...; lepiej bowiem dla was pośród trzody Chrystusowej uchodzić za małych, a chwaliły godnych, aniżeli w urojonej wielkości pozbawić się nadziei Jego«.⁹⁾

Handbuch der Dogmengeschichte. BD. IV Sakramente und Eschatologie, fasc. 3 Busse u. Letzte Ölung; Galtier P., De Paenitentia, Romae 1951 3; s. 316; Stufler J., Die Bussdisziplin der abendländischen Kirche bis Kallistus. »Theol. Quartalschr.«, XXI (1907) 446n.; Hoh J., Die kirchliche Busse im II Jahrhundert, Breslau 1932, s. 3; Harnack A., op. cit. s. 63.

⁸⁾ Harnack A., op. cit. s. 119; Poschmann B., *Paenitentia secunda*, s. 119.

⁹⁾ 57, 1-2 – *Vos igitur, qui seditionis fundamenta jecistis, in obedientia subditi estote presbyteris, et correptionem suscipite in poenitentiam,*

Co oznacza »poddanie się prezbiterom«? Wielu autorów, a m. in. Amann E.,¹⁰⁾ Knopf R.,¹¹⁾ Galtier P.,¹²⁾ i Hoh J.¹³⁾ są zdania, że chodzi tu o spowiedź publiczną w sensie sakramentalnym; inni natomiast, jak Poschmann B.¹⁴⁾ sądzą, że chodzi tu o spowiedź w sensie liturgicznym naszego *Confiteor*.

Należy jednak zaznaczyć, że wobec przodującego stanowiska prezbiterów, dla wszystkich, którzy się udają do ich instancji wraz z zewnętrznym aktem dyscypliny kościelnej związana jest wewnętrzna pomoc i uzdrowienie;¹⁵⁾ ci bowiem, którzy nie zechcą się podporządkować woli prezbiterów »pozbawiają się nadziei Bożej« (57,2).

Za pierwszą opinią zdają się przemawiać paralelne miejsca listu; Klemens pisze: »Lepiej jest człowiekowi wyznać przewinienia swoje, aniżeli zatwardzać swe serce«, »Pan bowiem niczego nie potrzebuje jeno wyznania«.¹⁶⁾ Takie zaś »wyznanie« kosztuje wiele przewyciężenia siebie, wiele zawstydzienia i zniesienia pewnej kary już po »wyznaniu« (57,2). Przeciwnieństwem »wyznania« jest »zatwardzenie serca« winowajcy, który przy upartej swej samowoli nie chce przyznać się do

genua cordium vestrorum flectentes...; melius est enim in grege Christi parvos et bonae famae reperiri, quam nimis splendentes spe illius ejici
MG I, 324.

¹⁰⁾ Amann E., *Penitence*, art. w *Dict. Theol. Cath.*, t. XII/I, Paris 1933, s. 125n.

¹¹⁾ *Die Lehre der zwölf Apostel*, s. 36.

¹²⁾ *op. cit.* s. 392.

¹³⁾ *op. cit.* s. 7n.

¹⁴⁾ *Busse und Letzte Ölung*, s. 12n.; Tenże autor 10 lat wcześniej pisał: *Bekennnis der Sünde ist für ihn also nicht in erster Linie ein mündliches Bekennen, sondern ein Bekennen durch Übernahme und Betätigung der Busse... Das schliesst aber keineswegs aus, dass sich mit diesem »Bekennnis vor Gott« auch ein Bekennnis vor der Kirche verband. Zdanie to odbiega nieco od wniosków wyżej cytowanych.*

¹⁵⁾ Hoh H., *op. cit.* s. 8.

¹⁶⁾ 51,3 *Melius enim est homini peccata sua confiteri* (εξομολογεσθαι), *quam indurare cor suum*; 52,1 *nihil enim a quoquam desiderat (Dominus), praeterquam ut ipsi fiat confessio.* MG I, 318.

winy i odrzuca poprawę. »Wyznanie grzechów jest właściwym powrotem do posłuszeństwa wobec Boga i uznaniem jego najwyższej władzy nad człowiekiem.¹⁷⁾ Wyznania tego słuchają prezbiterzy prawdopodobnie wobec całej gminy. Otrzymali oni specjalną »władzę« od Pana. »Hetmanom zaś i wodzom naszym na ziemi – pisze – Ty Panie, dałeś władzę królewską..., abyśmy im ulegali, a nie sprzeciwiali się woli Twojej« (61,1-2). W dalszym ciągu prosi dalej Klemens w formie modlitewnej: Daj im, Panie..., by hetmaństwo, które im poruczyłeś dzierżyli bez uchybienia..., ażeby w spokoju i łagodności zbożnie piastowali daną im przez ciebie władzę«. ¹⁸⁾ Należy tu zaznaczyć, że Klemens uważa wiernych za wojsko Chrystusowe (37,1), Kościół za państwo Boże (3,4; 6,1; 51,1; 54,2), „przełożonych zaś w Kościele nazywa »Hetmanami i wodzami (61,1). »Władzy« zaś, którą »Bóg dał hetmanom i wodzom« mają »ulec« – poddać się schizmatycy. Tę zaś władzę przełożeni w Kościele winni sprawować »bez uchybienia, w pokoju, łagodności i zbożnie«. Władza zaś ta, jak mówi wielu autorów, to władza »kluczy« – wiązania i rozwiązywania win ludzkich.

Za takim tłumaczeniem i rozumieniem tekstu przemawia również kontekst; bezpośrednio w poprzednich wierszach mówi św. Papież o miłosierdziu Bożym i odpuszczeniu grzechów. »Odpuść nam nieprawości naszą – czytamy w kontekście – i niesprawiedliwości i grzechy i przewinienia. Nie poczytaj żadnego grzechu niewolnikom twoim i niewolnicom twoim; ale oczyść nas... i prostuj kroki nasze, iżbyśmy chodzili w świętości serca i czynili co dobre jest i przyjemne w oczach Twoich i w oczach wodzów naszych«. ¹⁹⁾ »Chodzenie w świę-

¹⁷⁾ Poschmann B, *Paenitentia secunda*, s. 117.

¹⁸⁾ 61, 1 - 2; *Tu, Domine, dedisti eis (principibus et praefectis nostris) potestatem regni per magnificam... virtutem tuam, ut... nos subiciamus ipsis, voluntati tuae non adversantes; quibus da, Domine,... ut imperium, quod tu iis dedisti, sine offenculo administrent... ut potestatem a te datam in pace et mansuetudine pie administrantes propitium te habeant.* Funk F., *op. cit.* t. I, s. 176nn. (brak tego rodz. u Migne).

tości serca« i »czynienie co dobre jest« w oczach »wodzów«, czyli przełożonych Kościoła jest u Klemensa równoznaczne z »chodzeniem w świętości serca i czynieniem co dobre jest w oczach Bożych«. W konsekwencji można wnioskować dalej: Bóg zna »świętość serca«, bo »wszystko jest odkryte i jawne oczom jego« (Hebr. 4,13), prezbiterzy zaś (wodzowie) znają ją prawdopodobnie z publicznego, sakramentalnego wyznania.

Przy takim »wyznaniu« prezbiterzy nakładają na penitentów »karę« (57,1), przez którą należy prawdopodobnie rozumieć pewne uczynki pokutne jak: żalosna modlitwa, prośby o wstawiennictwo (48,1), a może nawet czasowe wyłączenie z Kościoła (54,3; 48,2).²⁰⁾ Nie spotkamy natomiast w liście papieskim żadnych formuł sakramentalnych, odnoszących się do pokuty kościelnej.

Zachodzi teraz pytanie czy pokuta św. Klemensa ma charakter sakramentalny? Na to pytanie musimy dać odpowiedź pozytywną. Pokuta bowiem zaświadczona w liście św. Klemensa czerpie swą moc i siłę, podobnie jak i inne Sakramenty św., ze zbawczej męki i śmierci Chrystusa Pana. »Krew Chrystusowa... (która) jest droga Bogu i Ojcu Jego, została wylana dla naszego zbawienia i całemu światu przyniosła łaskę pokuty.²¹⁾

¹⁹⁾ 60,1 - 2... *dimitte nobis (Domine) iniquitates et iniustitias et peccata et delicta nostra. Ne imputes omne peccatum servorum tuorum et servarum tuarum, sed purifica nos in veritate tua et dirige gressus nostros, ut in pietate cordis ambulemus et agamus, quae bona et placita sunt coram te ac coram principibus nostris.* Funk F., *op. cit.* t. I, s. 178n. (Brak tego rozdziału u Migne'a).

²⁰⁾ Poschmann B., *op. cit.* s. 121n.; Podobne praktyki pokutne mamy zaświadczone przez Tertuliana, *De poenitentia*, 9 (ML I, 1243nn; Preuschen E., *Schriften De poenitentia und De pudicitia mit Rücksicht auf die Bussdisziplin*, Tübingen 1910, s. 13nn.); Orygenes, *De oratione*, 14,6 (MG 11,256 *vel* CB 28,8nn.) i Euzebiusza, *Hist. Eccl.*, V, 28,12 (MG 20,440nn. *vel* CB Eus. 2, 434n.).

²¹⁾ 7,4 *Sanguinem Christi intentis oculis intuemur, et quam pretiosus Deo sit ejus sanguis, consideremus, qui propter nostram salutem effusus toti mundo paenitentiae gratiam obtulit.* MG I, 224.

Wnioski krótko ujęte będą te, że list św. Klemensa nie tylko stwierdza możliwość pokuty dla grzeszących chrześcijan, ale zaświadcza niedwuznacznie, że pojednanie grzesznika z Bogiem może nastąpić tylko za pośrednictwem Kościoła w pokucie sakramentalnej.

LES PROBLÈMES DE PÉNITENCE DANS LA PREMIÈRE LETTRE DE ST CLÉMENT AUX CORINTHIENS

Le troisième chapitre de la première lettre de St Clément aux Corinthiens condamne la consciente rébellion des jeunes gens contre les presbytères pleins de mérite ainsi que leur destitution de fonction. L'expulsion des presbytères c'est un péché et un péché qui ne soit pas petit (44,4). Clément l'appelle »folie« (46,7) et les suites en sont déplorables, pour tous (46,9; 47,7). Pour les schismatiques, il existe l'espoir de pardon (7,4). Le saint Pape ne connaît pas de péché impardonnable ni de pardon seul et unique.

Dans l'institution de pénitence St Clément souligne l'exceptionnel rôle de l'Église (56,1). Les moyens de pénitence indiqués par l'Église, le pape les place sur la même plate-forme que les moyens indiqués par la miséricorde divine (59,1). Après la fraternelle admonestation, de la part de l'Église, adressée à ceux qui ont été dans l'erreur, vient »la soumission aux presbytères (57,1), car ceux qui ne le feront pas »seront privés de l'espoir divin« (57,2).

»La soumission aux presbytères« est liée à »la confession des péchés« (51,3), et cela coûte bien de honte de se vaincre soi-même et de supporter une certaine »punition« après »la confession« (57 1-2). »La confession« a un caractère public et sacramental et elle est probablement reçue par les presbytères en présence de toute la commune. Car les presbytères ont de Notre Seigneur un »pouvoir« spécial«, auquel doivent »se soumettre« les révoltés (61, 1-2). Car le saint Pape estime les fidèles en tant que l'armée du Christ (37,1), l'Église en tant que l'État de Dieu (3,4; 6,1; 51,1; 54,2) et appelle les supérieurs et les presbytères dans l'Église »etmans et commandants« (61,1). »Le pouvoir« qu'exercent les presbytères est probablement »le pouvoir des clefs«. La pénitence selon St Clément a un caractère sacramental (7,4).